

andijvie eten in café 't Jordaantje in Benidorm, Koningsdag, het levenslied meezingen, het bruine café, bitterballen, de kringverjaardag, de kermis, carnaval, het festival en natuurlijk het gezelligst van alle gezelligheden: sinterklaas. Vethman besteedt een heel hoofdstuk aan sinterklaas, vat een tiental publicaties samen, noemt zelfs de huidige Zwarte Piet-discussie. Haar conclusie: Sint-Nicolaas moet postuum nog maar eens een wonder verrichten om de antagonist tot elkaar te brengen. Tja, waarom ingewikkeld doen als je je er gemakkelijk vanaf kunt maken?

Of zie ik het verkeerd? Laat ik het maar op het volgende houden: schrijver dezes – Koningsdagmijder, geheelonthouder en levensliedhater – heeft er niets van begrepen. *Gezellig!* is het leukste boek over het bekendste Nederlandse woord. Dat laatste is wat de uitgever ervan vindt.

Ger Jan Onrust

Hollands glorie in het Oranjehotel

Het Oranjehotel. Een Duitse gevangenis in Scheveningen. Bas von Benda-Beckmann (Querido, Amsterdam 2019), 640 blz., € 24,99

In deze bajes zit geen gajes, maar Hollands glorie, potverdorie.' Het gevleugelde zinnetje zou rond de jaarwisseling van 1940-1941 met kalkletters op de buitenmuur van de Scheveningse gevangenis hebben gestaan. Blijkbaar vertolkte het de algemene opinie dat er in de straf-inrichting, die ongeveer gelijktijdig de bijnaam 'Oranjehotel' kreeg, alleen 'verzetshelden' hebben gezeten. In zijn studie laat historicus Bas von

Benda-Beckmann echter zien dat de meeste gevangenen om een andere dan politieke of patriottische reden in de Duitse *Polizeigefängnis* zaten opgesloten. Ruim een derde van de 25.000 mensen die gedurende de oorlog voor lange of korte tijd in een van de vijfhonderd cellen belandden zat er wegens een 'economisch' delict, zoals oplichting, heling, diefstal of zwarthandel.

En naarmate de oorlog vorderde, kwamen er, voordat zij op transport werden gesteld naar een concentratie- of vernietigingskamp, Joden (zowel mannen, vrouwen als kinderen), woonwagenbewoners en Jehova's getuigen bij. Ook jonge mannen die de *Arbeitseinsatz* hadden ontrokken en de pech hadden dat zij waren opgepakt, werden in Scheveningen achter slot en grendel gezet. Eenzelfde lot trof corrupte NSB'ers en Nederlandse SS'ers.

Uiteraard staat de auteur in zijn gedegen werk (ruim zeshonderd bladzijden, waarvan 120 met noten en register) niet alleen stil bij de diverse groepen gevangenen en de reden van hun detentie. Ook beschrijft en analyseert hij, verdeeld over tien hoofdstukken, onder meer de geschiedenis van de strafgevangenis, het dagelijks leven, de contacten

met de buitenwereld en het regime dat er heerste.

Wat betreft het laatste hing de strengheid vooral sterk af van de opvatting en houding van het personeel, in het bijzonder de bewakers en bewaaksters (vrouwen en mannen zaten in verschillende blokken gescheiden). Die werden op hun beurt aangestuurd door de *Leiter*. De gevangenisdirecteur was in eerste instantie bepalend voor het wel en wee binnen het tuchtsysteem. Volgens de auteur hebben de eerste twee directeuren (Harder en Joch) nog voor 'een relatief gematigd en humaan klimaat' gezorgd. Hun opvolgers (Boy en 'de kleine satan' Schweiger) voerden 'een keihard repressief systeem van ontbering en vernedering' uit.

Voor Joden en communisten, die als de grootste vijanden van het nationaalsocialisme werden gezien, hadden het met pesterijen en fysiek geweld zwaar te verduren. Tegen verzetsstrijders was in principe elke bruutheid en wreedheid geoorloofd. Om een bekentenis af te dwingen, ondergingen zij meer dan eens de vreselijkste martelingen met een aantal keren de dood tot gevolg. Van 250 gevangenen, bijna allemaal verzetsmensen, eindigde het leven nadat zij de doodstraf hadden gekregen voor het vuurpeloton op de nabijgelegen Waalsdorpervlakte.

Voor zijn onderzoek heeft de auteur gebruikgemaakt van de administratie (waarvan overigens vlak voor het einde van de oorlog het grootste deel is vernietigd), heel veel brieven, memoires en strafdossiers. Ook wist hij dertien oud-gevangenen op te sporen, allemaal negentigers, die met hem op de valreep van hun leven hun ervaringen hebben gedeeld. Een belangrijke bron was het dagboek van Riet Hoogland uit Enschede, een dappere vrouw die een hekelend gedichtje had verspreid en daarvoor tot ruim acht maanden gevangenisstraf met aftrek van voorarrest was veroordeeld, die ze vervolgens in Scheveningen moest uitzitten. Haar notities lopen als een rode draad door de beschouwing heen. Extra interessant was dat zij als 'ganglooper' speciale klusjes

BAS VON BENDA-BECKMANN
Het Oranje hotel Querido
 Een Duitse gevangenis in Scheveningen

mocht klaren, zoals het uitdelen van eten. Zodoende kon zij heimelijk contact leggen met medegevangenen, met hen communiceren en belangrijke briefjes uitwisselen. Ook haalt Bas von Benda-Beckmann passages aan uit *Pastorale 1943* van Simon Vestdijk, die eveneens een periode in het Oranjehotel heeft vastgezet. Hij acht het zeer waarschijnlijk dat de romancier zijn opsluiting in de bekende verzetsroman autobiografisch heeft verwerkt.

Gert Moleman

Zoeken naar een nationale identiteit

Een kleine geschiedenis van de grootste Duitse worsteling.

De zoektocht naar identiteit in het machtigste land van Europa. Merlijn Schoonenboom (Querido, Amsterdam/Antwerpen 2019), 324 blz., € 22,99

Van Schoonenboom, die onder meer in *De Groene Amsterdammer* publiceert, verscheen in 2013 *Waarom we ineens van Duitsers houden (maar zij daar zelf van schrikken)*. Onderwerp van het boek was de radicaal veranderde status van Duitsland in het begin van deze eeuw. Schoonenboom woont en werkt in Berlijn. Daardoor kon hij van nabij zien hoe Duitsland worstelde met deze nieuwe status. Na Merkels 'Wir schaffen dass' kwam er in 2016 een bijgewerkte, tweede editie van dat boek.

Een kleine geschiedenis van de grootste Duitse worsteling beschrijft volgens de ondertitel de zoektocht naar identiteit in Duitsland. Rode draad is de herbouw van het stadslot in het centrum van Berlijn. In

1950 werd het slot in opdracht van Walter Ulbricht, leider van de DDR, opgeblazen. Het herinnerde te veel aan het Pruisische militaristische verleden. Op de plaats van het stadslot bouwde de DDR haar 'Palast der Republik'. De afbraak daarvan, na de hereniging van de beide Duitslanden, werd in 2008 afgerond. Het is de bedoeling dat het nieuwe stadslot dit jaar officieel geopend wordt.

Het besluit tot herbouw van het Berlijnse stadslot werd door bondskanselier Gerhard Schröder genomen. Diens regeringsperiode (1998-2005) is volgens Schoonenboom kort, maar wel zeer invloedrijk. Vooral omdat onder zijn leiding een 'herijking van de Duitse identiteit' plaatsvond. Duitsland moest in Schröders optiek een 'moderne, multiculturele samenleving' worden. Maar Schröder is ook degene die tot de herbouw van het stadslot besloot en de komst van het Holocaustmonument naar Berlijn bewerkstelligde.

Op 31 augustus 2015 opende Merkel met haar al genoemde uitspraak de grenzen voor duizenden asielzoekers. Tussen 1990 en 1995 had het land al een miljoen asielzoekers opgenomen. Tien jaar later moest dat weer kunnen, was haar overtuiging. Rechtse groeperingen, zoals de AfD, keur-

den haar beleid af. Vooral in Oost-Duitsland, waar velen teleurgesteld zijn na de hereniging met de Bondsrepubliek, heeft de AfD veel aanhang. De tegenstanders van Merkel kregen de wind in de zeilen toen tijdens de jaarwisseling van 2015-2016 in Keulen tientallen vrouwen aangerand werden door 'Noord-Afrikaans en Arabisch uitziende' jongemannen. Algemeen wordt deze gebeurtenis als een keerpunt in de discussie in Duitsland over immigratie gezien. De veranderende stemming in Duitsland is duidelijk te zien in de affaire Mesut Özil. Geboren en getogen in het Ruhrgebied, koos deze voetballer ervoor om voor het Duits nationaal voetbalelftal in plaats van het Turkse te gaan spelen. Hij werd in 2010 gelauwerd als voorbeeld voor een succesvolle integratie. Bekend is de foto uit 2014 van Merkel met Özil in de kleedkamer nadat het Duitse voetbalelftal wereldkampioen was geworden. Vier jaar later ging Özil op de foto met de Turkse leider Erdogan, die hij al vaker ontmoet had. Dat was nooit een probleem, maar de stemming in Duitsland ten aanzien van immigratie en integratie was omgeslagen. Özil werd van 'voorbeeldmigrant' het voorbeeld van mislukte integratie. Schoonenboom heeft veel mensen voor zijn boek geïnterviewd, van wetenschappers tot kinderjuffen. Dat levert veel meningen en ideeën over de integratieproblemen in Duitsland op. Hoe lastig die zijn op te lossen, merkt de auteur als hij zijn kinderen naar hun school in de multiculturele wijk Neukölln in Berlijn brengt. Turks-Duitse kinderen zonderen zich af, zoals hun ouders dat op ouderavonden ook doen. Schoonenboom heeft een boeiend boek geschreven over de moeilijke zoektocht van Duitsland naar een nationale identiteit. Die zoektocht wordt bemoeilijkt door het verleden, de nazitijd, maar ook de scheiding in Oost- en West-Duitsland na de Tweede Wereldoorlog en de hereniging van de beide Duitslanden.

Wim Rongen ■